ИНСТИТУТ ПО ФИЛОСОФИЯ И СОЦИОЛОГИЯ- БАН
Проект с Договор № BG05SFPR001-3.004-0006-C01 „Обучение на докторанти за изследване и трансформиране на пазара на труда съобразно нуждите на Индустрия 5.0. и двойния преход“,
по процедурата за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ BG05SFPR001-3.004 „Подкрепа за развитие на проектна докторантура“ по Програма „Образование“ 2021 – 2027

ПЪРВИ ОБУЧИТЕЛЕН КУРС НА ТЕМА:

„Базови социологически умения за провеждане на социологически проучвания и усвояване иновативна методика за изследване на пазара на труда в слаборазвити региони и региони в развитие. Изследване на потребности по отрасли, прогностични методи“

Проф. д.с.н Емилия Ченгелова

Проф. д.с.н. Валентина Миленкова

Модул I.
Въвеждане в същността, функциите и технологиите за подготовка и провеждане на ЕСИ – какво, как, защо, с какви инструменти



Лекция Тема 2.

Методи
за набиране на емпирична информация чрез ЕСИ.
Теоретични основания, класификации и инструментални последствия

Методи за регистрация на данните при ЕСИ: видове методи; гносеологически предимства и ограничения на методите; релевантност на методите

Произход на методите: гносеологически основания и развитие във времето

В специализираната социологическа литература методите се открояват като една от най-често и пространно дискутираните теми. Думата „***метод***" означава „***път към целта***". Изглежда, че това е единственият пункт, който се приема консенсусно от различните теоретични традиции и направления в социологията. Почти консенсусно се приема също така, че по отношение на изследователските методологии и подходи в средата на XX-ти век ясно в социологията се оформят няколко основни тенденции, които съответстват на най-значимите парадигмални подходи

Най-общо казано, докато американската традиция развива социологията като проблемно ориентирана поведенческа наука, европейската традиция черпи своите основания от социалната философия и застъпва предметно ориентирания подход. Съвсем логично, в контекста на основните социологически парадигмални традиции социолозите развиват и прилагат различни изследователски методи. Методите се отличават както по своите епистемологични и теоретични основания, така и по своята същност, функции и технология на реализиране

С много патос и солидна аргументация, автори от „*двете страни на океана*" легитимират епистемологичното и онтологичното право на съществуване на едни методи и доказват неправомерността при използването на други методи

Най-общо за методите

- Предвид различните подходи при интерпретирането на методите в ЕСИ трябва да направим следното съществено уточнение. За методите в ЕСИ се говори в **три основни аспекта** *(Ядов, 2000; Атанасов, 2010):*
- 1) В най-широк методологически аспект, при който **методите се разглеждат като елемент от изследователската стратегия за провеждане на ЕСИ**
- 2) В конкретизиран методически аспект, който тълкува **методите като конкретни изследователски подходи, техники и процедури за набиране на емпирична информация чрез ЕСИ**
- 3) В аналитичен аспект, който разглежда **методите като подходи и процедури за анализ на събраната емпирична информация** при ЕСИ(индивидуална или съвкупна)

Методите
за набиране на информация при ЕСИ:

В хода на теоретичната дискусия и особено в годините на диференцирането на методите според техните философски основания (от 60-те години на XX-ти век и до наши дни), в американската и западноевропейската социология постепенно се възприема **методите за набиране на информация в ЕСИ да се класифицират в две общи категории**:

- **Количествени методи (quantitative methods)**
- **Качествени методи (qualitative methods)**

Дискусия за правилността на подобно разделение – търсят се нови решения, но за момента това е общо приетата класификация

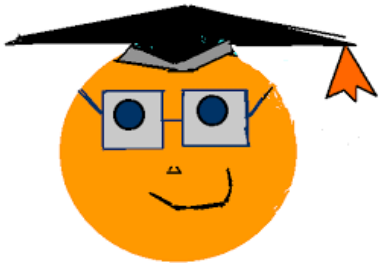
Същност на методите:

- **Същностните различия в разбирането за методите за набиране на информация в СЕИ „се случват" в рамките на *три най-общи, принципно различаващи се парадигмални традиции*, легитимиращи съществуването на *1) позитивистката социология, 2) феноменологичната социология и 3) марксистката социология.***
- В контекста на трите парадигмални традиции се възприемат подходи, които се отличават с принципно различно възприемане на обекта и предмета на СЕИ, коренно различни са коцепциите за това що е социален свят и какво трябва да изучава науката социология.
- Оттук произтича важно епистемологично следствие – различните възгледи за това ***какво изучава социологията*** (*нейното предметно поле и онтологични ограничения*) намират своето логическо развитие в обосноваването на различни възгледи за това ***как се постига познанието за социалния свят и социалните факти*** (*епистемологичните основания и ограничения на метода*).
- ***Практическите последствия от различията в разбирането за същността на социологическия метод и предметното поле на социологията са в създаването и прилагането на различни методи за набиране на емпирична информация. Методите се различават както по своята познавателна същност, така и по специфичните процедури, с които е свързано конкретното им прилагане на терена.***

Съществено важно от гледна точка на прилаганите методи за набиране на информация :

- **Първата традиция– позитивистката,** клони към развитието и прилагането на съвкупност от методи**,** традиционно обознававани като **„количествени методи**".
- На другия край на континуума от методи в ЕСИ е разположена групата на така наречените **„качествени методи", която е характерна за различните направления на феноменологията**.
- Третата**, марксистката традиция** е базирана изцяло на диалектическия подход и обосновава възможността за **рационалното използване на познавателния потенциал на количествените и качествените методи и едновременното им прилагане за целите на познанието на социалната действителност.**
- **В зората на новото хилядолетие, най-новите тенденции в методологията и практиката на ЕСИ са прилагане на комбинирани изследователски методики (комбиниране на различни методи за набиране на информация) - съвместяване на достойнствата на различните изследователски методи в търсене на максимална ефективност при изразходването на наличните финансови ресурси и оползотворяване на създадения научен потенциал**

Позитивиската парадигма и количествените методи :



- **Първият подход** към дефинирането на предмета на социологията е свързан с представата за социологията като позитивна наука, призвана да изучава реалния социален свят и за разлика от метафизичните спекулации, да търси достоверно знание за обективно съществуващите неща (процеси и явления). Разбирано по този начин, предметното поле на социологията е в изучаването на социалните взаимодействия между структурите, социалните институции и организации. В зародишен вид, този подход се ражда в рамките на **позитивиската парадигма и претърпява сложен процес на вътрешно развитие и усъвършенстване**.
- ***Първият позитивизъм***, критикуван като наивен и безкритичен емпиризъм, възниква през 30-те години на 19-ти век (*Огюст Конт, Хърбърт Спенсър, Емил Дюркем, Джон Ст. Мил*). Последователите му приемат, че действителността е изградена от множество отделни обекти, подлежащи на наблюдение. Приема се също така, че всеки обект притежава свои уникални характеристики и свойства, които съществуват независимо от това, което наблюдаващият си мисли за тях (*обектът на познанието съществува независимо от познаващия го субект, познаващият субект е абстрактен и безсъдържателен посредник между познание и субект*). Онтологически важното следствие от това е, че животът на индивидите се тълкува в контекста на надиндивидуални, обективно възникващи социални закономерности. В епистемологично отношение се прави допускането, че познанието за обектите е възможно като резултат от систематични наблюдения на случващото се. (*Ядов, В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной рельности. М., Добросвет, 2000, стр. 388, 479).*

Вторият позитивизъм:

- **Дюркем** (1897, Suicide), който пръв въвежда понятието *„социален факт"*, прави и *първото социално изследване*, доказвайки че е възможно систематично да се съберат *„факти"*, да се класифицират с оглед на непознати до този момент теоретични модели и да се обяснят. Подходът на Дюркем може да бъде открит и днес в работата на мнозина от изследователите. В разбирането на Дюркем, изследователите извършват два типа социални изследвания: 1) ***дескриптивни изследвания*** – когато събират факти и ги класифицират и 2) ***аналитични изследвания*** – когато търсят доказателства за каузални връзки между социалните феномени и за целта прилагат сравнителния метод.
- Позитивистката парадигма за дълго време се оказва доминираща в света на социологията. В началото на XX-ти век се появява т.н. ***втори позитивизъм*** (*К. Пирсън, П. Дюем, Ернест Мах, Ричард Авенариус)*. През 20-те години на XX-ти век се формира ***неопозитивизма***, за който има приема, че има множество разклонения и силно влияние върху емпиричното направление в социологията. Водещи са фигурите от *„Виенския кръжок" (Мориц Шлик, Рудолф Карнап, О. Нойрат*). Макар и критикувана и оспорвана, **позитивиската парадигма в социологията дава епистемологичното начало на емпиричното направление в социологията** и тъкмо под нейно влияние в Европа и САЩ, а в последствие и в Канада масово навлиза практиката на социалните емпирични изследвания.

Възникване на емпиричното направление :

Черпейки философски основания от позитивистката социология, в САЩ след I-вата световна война **възниква емпиричното направление в социологията**. Неговото легитимиране е свързано с развитието на Чикагската школа през 20-те години на XX-ти век и имена като *Уилям Томас, Флориан Знанйецки, Робърт Парк, Ърнест Бърджест*, които се приемат като пионери в теренните социологически изследвания.

За емпиричното направление е характерно провеждането на масови емпирични социални изследвания:

- Главна негова отлика е отказът му от създаване на общи теории и фокусирането му изцяло върху наблюдението, установяването и систематизирането на емпирични данни с помощта на количествените методи (в това число прякото наблюдение).
- Най-честата практика от този период е провеждането на емпирични изследвания сред населението по метода на анкетното допитване или със стандартизирани въпросници.
- Поради това постепенно в американската практика се възприема използването на понятието „**Social Survey Research**" или само „**Survey**", под което се подразбира провеждане на изследване, при което емпиричната информация се набира с помощта на максимално стандартизирани процедури (въпросници и анкети, съдържащи различни видове затворени въпроси).

По тези въпроси повече:

Мирчев, М. Текстове Покана за социология, Второ допълнено издание, София, Издателска къща, М-8-М, с. 43.

Фотев, Г. (съставител). Извори на социологията, Издателство „Идея", 1998, с. 228.

Индуктивен или дедуктивен подход:



- В основата на наблюденията и систематизациите на фактите от емпиричния свят, **ранната позитивистка** традиция поставя **индуктивния подход**. Този подход се характеризира с извличане на знания от емпиричния свят, постепенното им организиране в по-абстрактни понятийни единици и извеждането им до нивото на микро теории. Позитивистите приемат, че индуктивният подход не се нуждае от предварителни общи теории (мета и мезо теории), нито от предварителни хипотези и очаквания спрямо подлежащите на наблюдение обекти. Но не бива да се остава със заблуждението, че позитивизмът остава неутрален по отношение на социалния свят – наблюденията на фактите и тяхната систематизация се извършват с намерението да се организира по-добър и справедлив социален свят, който е организиран с помощта на ***позитивното знание*** (разбирано като ***полезно, точно, достоверно и утвърдително***).
- **Емпиричното направление от ерата на неопозитивизма по необходимост се обръща към дедуктивния подход,** при който движението е от абстрактно-логическото ниво към конкретното. Дедуктивният подход предполага тестване на вече съществуващи теории и предварително конструирани абстрактно логически концепти

Бурно развитие на емпиричните изследвания:

- В средата на XX-ти век дискусията върху методите в ЕСИ е силно повлияна от раждането на нови значими социологически теории, като ***структурния функционализъм*** (***Толкът Парсънз***) и в частност ***функционалисткото направление***, водещата фигура в което е ***Робърт Мъртън***. Мъртън изиграва изключително силно влияние върху формирането на модерните представи за методите в СЕИ. Близо тридесет години (от 1942 до 1971 г.) Р. Мъртън работи заедно с ***П. Лазерсфелд*** в Бюрото за приложни социални изследвания. Работата му позволява да експериментира и тества методи за теренно набиране на емпирична информация.
- Под влияние на приложно експерименталната си дейност, Р. Мъртън достига до идеята за ***социологическите теории със среден обсег***, смисълът на които е в резултат на наблюдението и систематизирането на определени факти или събития от реалния свят да се стигне до реконструиране на действителността - посредством изграждане на частносоциологически теории със среден обсег. Подходът е движение от емпиричния свят към проблематизиране и обяснение на кръг от проблеми, но без претенции за конструиране на общо валидни теории

Раждането на качествените методи:

- Паралелно с развитието на емпиричното направление и прилагането на количествените методи, в социологическата практика навлизат и други методи за набиране на емпирична информация, като например ***включено наблюдение, анализ на документи, контент анализ, дълбочинно интервю, фокус групови дискусии.***
- Социолозите експериментират, като се възползват от достиженията на социалната психология и психотерапевтичните науки. Така се ражда изследователското интервю, което е заимствано от клиничното интервю в психиатрията.
- Предстои дълъг път в рафинирането на зараждащата се нова група методи, но началото е поставено още през 30-те години на XX-ти век– ражда се ***нова тенденция в методите, която получава общото наименование „качествени методи***".

Легитимиране на методите:



- Според оценките на канадски социолози (*Alan Bryman, James J. Teevan, 2005*), количествените методи претърпяват видим спад през 70-те години, но независимо от това и до днес упражняват мощно влияние в света на емпиричната социология
- Впрочем, първите сериозни опити за легитимирането на качествените методи датират от средата на 60-те години и това предизвиква сериозна научна дискусия
- Тази гигантска „битка" на идеи продължава с нестихваща сила до края на 80-те години, когато социолозите от различните школи и направления осъзнават, че имат пред себе си нови, променени социални реалности, общества с нов социален ред, което изисква цялостно преосмисляне на използваните методи и тяхното адаптиране към новите реалности

Повече по тези въпроси: Alan Bryman, James J. Teevan. Social Research Methods. Oxford University Press, 2005, p. 50.

Феноменологичният поврат в социологията – утвърждаване на качествените методи:

През 60-те години на XX-ти век в теоретичната социология протичат бурни процеси, индикиращи появата на нова тенденция за хуманизиране на социологията.

Новите процеси са обективно възникващи и неизбежни:

- ***от една страна***, те са отговор на промените в базисните характеристики на обществата и прехода от търсене на глобални, макро истини към решаване на частни, микро проблеми;
- ***от друга страна*** възникват като противовес на позитивисткия подход и структурния функционализъм. Последният натоварва индивидите със свръхбремето на социалните структури, в които индивидът напълно се разтваря, а индивидуалното има смисъл само дотолкова, доколкото е част от част от саморегулиращото се общество с неговите функционални императиви.

Прието е да се смята, че през 60-те години на XX-ти век социологията преживява феноменологичен поврат

Малко повече по въпроса:

- Феноменологичната социология се разглежда като продължение и задълбочаване на ***разбиращата социология*** на ***Макс Вебер, Зимел, Парето***. ***Вебер*** разграничава „разбиращи" от „обясняващи" теории и подходи, въвежда понятието „*идеални типове*", схващано като абстрактни хипотетични конструкции, имащи обяснително значение за реалните характеристики на социалните феномени. Приема се, че Вебер е противник на методологическия монизъм, както и на еклектичното смесване на теории и подходи.
- Развитието на феноменологичната традиция в социологията се свързва главно с Фритц Шютце (биографична социология) . Според Шютце, социологията е призвана не да описва с обективни понятия социалния свят „***отвън***", както се прави в традиционната социология, а да изследва „преживяването" на реалната действителност от отделните индивиди.
- В този смисъл, феноменологичната социология търси по-проникновено и задълбочено изучаване на естествената среда (контекста), на отношенията между хората и заобикалящия ги свят. Жизненият свят е ***безвъпросно даден*** и точно в тази му даденост следва да бъде описван и анализиран.
- Предметите в социалния свят не се преживяват от индивидите като веднъж завинаги дадени, а като индивидуализирани предмети, типологизирани според конкретния интерес. Феноменологичната традиция се свързва също така с появата и утвърждаването на социологията на екзистенциализма през 60-те години на XX-ти век (Е. Тиракян).

По тези въпроси повече:

Мирчев, М. Текстове Покана за социология, Второ допълнено издание, София, Издателска къща, М-8-м, с. 256.

Енциклопедичен речник по социология, Кольо Коев, 2003.

„Топлата“ социология:



- Изреждаме основните понятия на феноменологичната социология, защото те са съществени за разбирането на **методите, които феноменологичната социология легитимира и възприема като релевантни на действителността – това са „топли”, хуманизирани методи, при които индивидът сам разкрива реалността, със свои думи и описания, без да бъде насилван от предварително конструирани от изследователя интерпретативни схеми** (като такива се сочат стандартизираните въпросници и анкетните карти).
- Феноменологичната традиция търси адекватно разбиране на смисъла, който човек влага в своите разсъждения и действия. Това става по пътя на разшифроването на всекидневните дейности и отношения и последващото им интерпретиране със социологически термини. Поради това **феноменологичната социология категорично се разграничава от използването на количествените методи и използва основно методи, спадащи към категорията на качествената (хуманизираната) социология**.

Легитимиране на методите:



- **Може да се приеме, че раждането и развитието на качествените методи става в резултат на критическото преосмисляне на методите на традиционната социология и познавателните резултати от изследванията, провеждани с помощта на количествени изследвания.**
- Аргументите на критиците на количествените методи имат чисто методологически характер и по същество се отнасят до функциите на емпиричните изследвания в изучаването на социалния свят.
- Обект на атака от страна на етнометодолозите са **макротеориите заради тяхната нерелевантност спрямо резултатите от тяхното тестване в „живия живот**". Изтъква се невъзможността изследванията, тръгващи от макротеории и набиращи информация чрез количествени методи, да стигнат до рационално обяснение на „чисто човешкия" характер на социалните явления и процеси.
- Приема се също така, че **макротеориите (парадигмите) имат организиращи функции по отношение на процесите на познание и обяснение на социалния свят**

И още:

- Но в същото време, като се обобщава практиката на емпиричните изследвания, се прави тъжния извод, че вместо стойностни емпирични изследвания, набиращи данни за задълбочаване на логическо-абстрактното знание и усъвършенстване на съществуващите теории, се произвеждат купища емпирични данни, които по никакъв начин не се теоретизират или концептуализират.
- ***„Пълзящ емпиризъм"*** **вместо емпирични изследвания**, които да бъдат естествената емпирична среда за осмислянето на съществуващите теории, тяхното обогатяване и раждането на нови теории.
- В отговор на това, **феноменолозите (особено силно в лицето на етнометодолозите) предлагат социология на смисловите значения, търсеща социално констурирани реалности и изучаваща действителността с помощта на спонтанното социално конструиране на явленията и процесите – така, както са видяни и усетени от хората**



Последствията в най-ново време:

- Една от най-новите тенденции в развитието на методите идва от САЩ и касае традиционната практика за провеждане на електорални изследвания и изучаване на общественото мнение
- От 2007 г. се появяват все по-настойчиви гласове *(Mike Savage and Roger Burrows, 2007; Brendan O'Connor, 2010)* за това, че е дошло време за „смяна на парадигмата" в изучаването на общественото мнение
- Лансира се тезата, че основаните на стохастичен принцип социални изследвания принадлежат на миналото и че е най-вероятно скъпо струващите масови изследвания на общественото мнение да бъдат заменени с анализа на административните бази данни и дигитални данни, рутинно генерирани в рамките на информационните системи, поддържащи съвременните общества
- В това число, предлага се анализът на обществените нагласи, политически и други оценки да се прави на базата на информацията от социалните мрежи

Какъв е отговорът на изследователите

Предположения от този род са сериозно предизвикателство към практиката на ЕСИ и логично получават аргументирани опровержения.

Едни от водещите авторитети в изследванията на общественото мение в САШ - ***Myron (2011) и Tom W. Smith*** *(2011)*, обръщат специално внимание върху опасността от лекомисленото отказване от мощен познавателен инструмент като социалните изследвания и привеждат солидни аргументи, с които доказват, че новите технологии и създаваните от тях бази данни имат своята полезност, но това по никакъв начин не означава, че трябва да се откажем от традиционните методи за изследване на обществените нагласи.

Robert Groves *(2011)*, директор на US Census, обобщава дискусията по този повод със следната категорична препоръка: „***Комбинацията от данни от социални изследвания (дизайнирате изследвания) с органични данни (извлечени от Интернет и другите автоматично генерирани източници) е нашият билет за бъдещето***."

Подробно тези въпроси се разглеждат в WAPOR NEWSLETTER, Fourth Quarter 2011, Tom W. Smith (WAPOR President).

За справка: WAPOR (World Association for Public Opinion Research) е най-мощната международна изследователска асоциация в областта на изследването на общественото мнение. Счита се за приемник на идеите на Галъп. Развива и утвърждава международните стандарти за провеждане на изследвания на общественото мнение, в частност електоралните изследвания.

В обобщение:

- **В контекста на технологията на изследванията с двата типа методи**:
  - **Влияние на метода върху представителността на информацията** – количествените методи предполагат релевантност на методиката на извадката спрямо източниците на информация, реализиране на планирания обем на извадката, приложение на процедури за замяна на ненамерените лица и отказалите. Нарушаването на тези изисквания води до продуциране на знание, което не е представително за генералната съвкупност. Качествените методи нямат този тип проблеми, защото рекрутирането на респонденти при тях става чрез непредставителни извадки. Основното тук е добре да се знаят онтологичните лимити на полученото знание и да не се правят опити за ***надскачане*** на допустимите за конкретното изследване познавателни граници.
  - **Влияние на метода върху достоверността на информацията** - наличие на посредник (интервюер) между изследователя и респондентите, влияние на интервюера върху изследваните лица, влияние на инструмента върху изследваните лица, влияние на контекста върху поведението на респондентите и степента на достоверност на информацията. Приема се, че при количествените методи рисковете от изкривяване на информацията в резултат от влиянието на инструмента, интервюера и условията, в които се провежда изследването, са по-големи отколкото при качествените. Но пък качествените методи, макар и да избягват този тип влияние, страдат от тежкото бреме на контекста – в определени случаи то може да се окаже силно подвеждащо и да изкриви тълкуването дори и на очевидни факти.
  - **Влияние на метода върху характера на получената информация** – количествените методи продуцират по-надеждна информация (обективна от гледна точка на познавателния процес), докато качествените методи набират информация с висока доза на субективизъм и релативизъм.
  - **Влияние на методи върху възможностите за изкривяване на съвкупната информация** – количествените методи създават повече гаранции за запазване на обективността на събраната индивидуална информация. Качествените методи продуцират индивидуална информация, интерпретацията на която изцяло зависи от личните убеждения (в това число философските нагласи и теоретичната принадлежност) на изследователя. Поради това едно и също явление може да се обясни и тълкува по коренно различен начин.

Европейската практика:



- Всичко това се случва в контекста на разширението на Европейския съюз и директивите за построяване на общество, базирано на знанието. Така социологията в ЕС и в постсоциалистическите общества се оказват в относително по-благоприятна ситуация в сравнение с типично постмодерните общества.
- Европейският съюз разработва поредица от финансови инструменти, целта на които е да стимулират изследователската дейност, да се насърчи изграждането на мощни изследователски мрежи и създаването на мултинационални екипи за изследване на горещите проблеми на новоконституиралото се европейско социално икономическо и културно пространство.
- В това число специални финансови инструменти подкрепят провеждането на гигантски по своите мащаби социални изследвания, осигуряващи сравнителни емпирични данни за страните-членки на ЕС. Типичен пример за това е провеждането на Европейското социално изследване и Европейското изследване на ценностите.
- Европейското социално изследване е отличен пример за целенасочено изграждане на изследователски мрежи и консолидирането на изследователските търсения в мултинационален мащаб.

Най-новите подходи – комбинирани методики:

- За комбиниране на методи или комбинирани методики се заговори на прага на новото хилядолетие. Първите сериозни публикации върху така наречените "***mixed methods"*** (смесени, комбинирани методи) се появяват в престижни американски, канадски, руски и някои други европейски издания.
- Емблематични в това отношение са методологическите разработки на ***Creswell*** *(2003, 2009)*, ***Creswell & Plano Clark*** *(2007)*, ***Morse*** *(1991)*, ***Rogers et al.*** *(2003)*, ***Ядов*** *(2000)*. Някои автори са склонни да считат *(Creswell, 2003)*, че идеята за комбиниране на методите е коментирана още в средата на миналия век и то по повод на изследвания в психологията *(Campbell & Friske, 1959)*. За целите на социологическото познание комбинирането на методите като методологическа алтернатива се анонсира за пръв път от ***Jick*** *(1979)*.
- Първите самостоятелни методологически разработки върху комбинирането на методи като изследователска стратегия са аргументирани от ***Tashakkori & Teddlie*** *(1998, 2003)*, ***Bryman*** *(2006)*, ***Johnson, Onwuegbuzie & Turner*** *(2007)*, ***Creswell & Plano Clark*** *(2007)*.
- Според оценката на редица автори-методолози, публикуваният през 2003 г. **Handbook of Mixed Methods in the Social & Behavior Sciences (Tashakkori & Teddlie, 2003)** представлява първото сериозно, изчерпателно представяне на комбинираните методи като изследователски стратегии.
- Постепенно терминът "***mixed methods"*** се налага като общоприет и измества други успоредно появили се термини като ***integrating, synthesis, multimethod, mixed methodology***.

Критерии за сравнимост на методите за набиране на емпирична информация:

1) **Философските основания –** първата най-обща диференциация на двата типа методи: в основата на количествените методи стои **обективизма,** качествените методи се свързват със **субективизма**.
2) **Теоретическата аргументация на методите** – сравнени по този критерий**,** количествените методи се отнасят към философията на **позитивизма,** а качествените методи черпят своите основания от **феноменологичната традиция**.
3) **Логическият подход за изследване** – този критерий разделя методите на базирани на **дедуктивния** подход (количествените методи) и базирани на **индуктивния** подход (качествените методи).
4) **Съотношението на теория и емпирия** – този критерий разделя методите на тестващи теория (количествените методи) и извличащи**,** създаващи теория (качествените методи).
5) **Тестването на хипотези** (количествените методи) и **генерирането на хипотези** (качествените методи).

И още:

1) **Подходът за описание на действителността –** при количествените изследвания социологът прави описание на действителността и предлага на изследваните лица да реагират на това описание (субектно-обектен подход). При качествените изследвания процесът е обратен - изследваните лица конструират действителността за социолога, който я „облича" в социологически категории и я интерпретира (субектно-субектен подход).
2) **Степента на стандартизация на изследователските инструменти.** Количествените методи са силно стандартизирани и изискват максимално унифицирани условия за прилагане на метода. При качествените методи е налице най-общо структуриране и рамкиране на инструмента, с намерението да се даде максимална свобода на изказа на респондентите.
3) **Типът на анализите на произвежданото първично знание за изследвания обект –** при количествените методи първичната информация (индивидуалната информация от респондентите) се обработва със специални софтуерни програми, в резултат на което се продуцира съвкупна информация под формата на числа, съотношения, коефициенти. Качествените методи създават индивидуални записи (аудио, визуални или хартиени), които се кодират и класифицират, но крайният съвкупен продукт е под формата на текстове.
4) **Възможностите за анализ и обяснение на изследвания предмет и обект –** количествените методи (поради това че се реализират чрез стохастичен подход) позволяват да се правят генерализации, екстраполации, изводи за разпределението на изследваните признаци в рамките на генералната съвкупност. Качествените методи описват единични или гранични случаи, позволяват типологизации, но не и генерализации, остават в рамките на единичното и частното и генерират теоретични постановки (идеи) за бъдещи изследвания с масов характер.



Литература за самостоятелна работа по темата:

- Атанасов, Ат., Молхов, М., С. Съйкова, Е. Ченгелова, В. Георгиева. (2001). *Изследванията на общественото мнение в България – състояние, проблеми, перспективи.* София: НЦИОМ.
- Атанасов, Ат., С. Съйкова, М. Молхов, Е. Ченгелова, В. Георгиева. (2004). *Емпиричното социологическо изследване на социалната действителност. Подходи, методи, организация. Проблеми и нови решения.* С.: АИ „М. Дринов".
- Атанасов, Ат., Св. Съйкова, Е. Ченгелова, М. Молхов, Е. Маркова. (2010). *Изкуството да се задават въпроси и да се получават отговори.* София: Софттрейд.
- Бек, У. (2001). *Рисковото общество.* София: Обсидиян.
- Бутенко, И. (1989). *Анкетный опрос как общение социолога с респондентами.* Москва: высшая школа.
- Быков, В. (1989). *Научный эксперимент.* Москва: Наука.
- Михайлов, С. (1980). *Емпиричното социологическо изследване, II изд. .* С.: Партиздат.
- Мирчев, М. Текстове Покана за социология, Второ допълнено издание, София, Издателска къща, М-8-М, с. 43.
- Ошавков, Ж. (1965). Философские проблемы статистического научного познания. *Известия на ИС при БАН, 11* .
- Поппер, К. (1983). *Логика и рост научного знания.* Москва: Наука.



Литература за самостоятелна работа по темата:

- Пригожин, И., И. Стенгерс. (1989). Порядок из хаоса: новый диалог с природой. Москва.
- Съйкова, Св., Атанасов, А., Е. Ченгелова. 2014. Социалните емпирични изследвания. Методологически аспекти. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов".
- Черных, А. (1998). Методология. В: Энциклопедический социологический словарь. Москва: Прогресс.
- Ченгелова, Е., Александрова, С., Герганов, А., И. Иванова. (2023). Общественото мнение: същност, генезис, факторна детерминираност и интерпретации. Академично издателство на БАН „Проф. Марин Дринов".
- Ченгелова, Е. (2016). Интервюто в социалните науки. Електронна книга: ISBN 978-954-9719-87-1 http://www.omda.bg/page.php?tittle=Интервюто___в_социалните_науки&IDMenu=940&IDArticle=4933.
- Ченгелова, Е. (2013). Методите в социалните емпирични изследвания: методологически традиции и актуални тенденции, сп. Социологически проблеми, ISSN 0324-1572, кн.1/2, с. 9-28
- Юбилеен сборник, посветен на 70 години от рождението на чл.-кор. проф. дсн Атанас Атанасов. Социологията – от емпирията към теорията. Под научното ред. на чл.-кор. дфн Стоян Михайлов. (2010). София: Академично издателство „Марин Дринов".
- Фотев, Г. (съставител). Извори на социологията, Издателство „Идея", 1998, с. 228.
- Ядов, В. А. (2000). Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. М.: Добросвет.